



## ΟΙ ΔΥΟ ΚΑΝΟΝΕΣ ΤΩΝ Χριστουγέννων

● Του Χριστόδουλου Βασιλειάδη  
Θεολόγου-Μουσικού

**Τ**α Χριστούγεννα θεωρούνται η μεγαλύτερη γιορτή στην Ορθοδοξία μετά από το Πάσχα. Είναι η απαρχή της σωτηρίας του γένους των ανθρώπων, αφού το δεύτερο πρόσωπο της Αγίας Τριάδας σαρκούται, για να θεοποιηθεί κατά χάριν ο άνθρωπος.

**Στην ακολουθία του όρθρου των Χριστουγέννων υπάρχουν δύο Κανόνες, ο ένας, ο πεζός, είναι ποίημα κυρίου Κοσμά, επισκόπου Μαΐουμά, και ο άλλος, ο οποίος είναι ιαμβικός Κανόνας, ποίημα Ιωάννου μοναχού του Δαμασκηνού. Και οι δύο Κανόνες είναι τονισμένοι σε ήχο πρώτο.**

Ο Ιωάννης Δαμασκηνός γεννήθηκε γύρω στο 680 στη Δαμασκό της Συρίας. Τόσο ο Ιωάννης Δαμασκηνός, όσο και ο Κοσμάς μαθήτευσαν κοντά στον Κοσμά Ξένο ή Ικέτη. Διδάχθηκαν αριθμητική, γεωμετρία, μουσική, αστρονομία, ρητορική, διαλεκτική, ηθική και θεολογία. Εισήλθαν και οι δύο κατά τις αρχές του Η' αιώνα στην μονή του αγίου Σάββα και επιδόθηκαν στη σύνταξη ύμνων. Σύμφωνα με την παράδοση, ο Λέων Γ' πλαστογράφησε για εκδίκηση επιστολή του Ιωάννου, με την οποία ζητούσε επέμβαση, για να ελευθερωθεί η περιοχή Συρίας και Παλαιστίνης από τα χέρια του χαλίφη. Ο χαλίφης θεώρησε τον σύμβουλό του Ιωάννη Δαμασκηνό, ως προδότη, και διέταξε να κόψουν το δεξί του χέρι. Ο Ιωάννης προσευχήθηκε θερμά στην Παναγία, για να θεραπευθεί και πράγματι το χέρι του θεραπεύθηκε. Η παράδοση

αυτή αναγράφεται σε εικόνα της Παναγίας Τριχερούσας στη μονή Χιλανδαρίου. Ο γέροντας του Ιωάννη, θέλοντας να πολεμήσει τον εγωισμό του, του απαγόρευσε να συνθέτει ύμνους. Ο Ιωάννης όμως συνέθεσε τον ύμνο «Πάντα ματαιώτης τα ανθρώπινα...». Ο γέροντας τότε του επέβαλε επιτίμιο να καθαρίσει τη μονή, και αφού ο Ιωάννης καθάρισε τη μονή, ο γέροντάς του του επέτρεψε να ασχολείται με τη συγγραφή. Χειροτονήθηκε σε πρεσβύτερο και συνέχισε τη συγγραφή μέχρι και την κοίμησή του. Ο Ιωάννης απέθανε λίγο πριν τη σύγκληση της Ζ' Οικουμενικής Συνόδου, αφού στα πρακτικά της μνημονεύεται ως αποθανών<sup>1</sup>. Η μνήμη του εορτάζεται στις 4 Δεκεμβρίου.

Ο Κοσμάς υπήρξε μελωδός του Η' αιώνα. Είναι γνωστός με διάφορα επωνύμια: Μελωδός, ποιητής, μοναχός, νεώτερος (σε σύγκριση με τον δάσκαλό του Κοσμά Ξένο ή Ικέτη), Ιεροσολυμίτης και Αγιολίτης. Γεννήθηκε κατά πάσαν πιθανότητα στη Δαμασκό γύρω στο 685. Έμεινε ορφανός και υιοθετήθηκε από τον πατέρα του Ιωάννου Δαμασκηνού Σέργιο. Γύρω στο 743 χειροτονήθηκε επίσκοπος Μαΐουμά. Κοιμήθηκε γύρω στο 750. Η μνήμη του τιμάται στις 14 Οκτωβρίου.

**Ο Κοσμάς μαζί με τον Ανδρέα Κρήτης και τον Ιωάννη Δαμασκηνό είναι από τους πρώτους εισηγητές του ποιητικού είδους του «Κανόνα».** Ο Κοσμάς συνέθεσε πλήθος Κανόνων, μεταξύ αυτών και τους Κανόνες της Μεγάλης Εβδομάδας.

Ο Ιωάννης Δαμασκηνός συνέθεσε τον ιαμβικό

<sup>1</sup> Παν. Κ. Χρήστου, Ιωάννης ο Δαμασκηνός, Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαιδεία, Αθήνα, 1965, τ. 6, στ. 1218-1221.

Κανόνα των Χριστουγέννων, ο οποίος φέρει την εξής ακροστιχίδα<sup>2</sup>, σε στίχους Ηρωελεγεΐους:

*»Εὐεπίης μελέεσσιν ἐφύμνια ταῦτα λιγαίνει  
»Υῖα Θεοῦ μερόπων εἵνεκα τικτόμενον  
»Ἐν χθονί, καὶ λύοντα πολύστονα πῆματα κόσμου.  
»Ἄλλ' ἀνὰ ῥητῆρας ῥύετο τῶνδε πόνων.*

Ο Ιωάννης ακολουθεῖ τη ρυθμική στιχουργική, εκτός από τους λίγους ιαμβικούς Κανόνες, όπου συνδυάζει τα ιαμβικά τρίμετρα με τη στροφική τεχνική. Στα ποιήματά του μπορεί κάποιος να διακρίνει τον βραχυλόγο και ακριβολόγο δογματικό, ο οποίος συχνά αναφέρεται στα πρόσωπα του Κυρίου και της θεοτόκου.

Ο Κοσμάς πολλές φορές αντλεί τα θέματά του από την Αγία Γραφή, και από τους Πατέρες της Εκκλησίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ο ειρμός της Α' ωδῆς των Χριστουγέννων, ο οποίος είναι παρμένος αυτολεξεί από ομιλία του Αγίου Γρηγορίου του θεολόγου:

*«Χριστὸς γεννᾶται, δοξάσατε,  
Χριστὸς ἐξ οὐρανῶν, ἀπαντήσατε,  
Χριστὸς ἐπὶ γῆς, ὑψώθητε,  
Ἄσατε τῷ Κυρίῳ πᾶσα ἡ γῆ  
καὶ ἐν εὐφροσύνῃ ἀννυμήσατε λαοί,  
ὅτι δεδόξασται.»*

Η ποίηση του Κοσμά συγγενεύει σε πολλά σημεία με την ποίηση Ιωάννου του Δαμασκηνού. Πολλές φορές χρησιμοποιεῖ ομοιοκαταληξία. Χρησιμοποιεῖ επίσης ακροστιχίδα. Ο Θεόδωρος Πρόδρομος ἔχει γράψει ἐξήγηση στους Κανόνες του Κοσμά και Ιωάννου Δαμασκηνού. Είναι χαρακτηριστικές οι παρομοιώσεις, που κάνει ο Κοσμάς στον ειρμό της ἐνάτης ωδῆς του πρώτου Κανόνα των Χριστουγέννων. Παρομοιάζει το σπήλαιο, όπου γεννήθηκε ο Χριστός, με τον ουρανό, την Παρθένο, ως θρόνο Χερουβικό, και τη φάτνη, σαν χωρίο, στο οποίο ανεκλίθη ο αχώρητος. Από τους ωραιότερους ὕμνους, σε νῆμα και περιεχόμενο, είναι και



το τροπάριο της Θ' ωδῆς του πρώτου Κανόνα «Νεηγενές, Μάγων λεγόντων, παιδίον Ἄναξ...». Από τη μια παρουσιάζει τους μάγους να αναζητούν το γεννηθέν παιδί και από την ἄλλη τον Ηρώδη, ο οποίος εξεμαίνεται ἐναντίον του Ἰησοῦ<sup>3</sup>.

Τελειώνοντας, θα θέλαμε να αναφέρουμε ότι στη Σούδα<sup>4</sup> αναφέρεται ότι «οἱ κανόνες Ἰωάννου τε καὶ Κοσμά συγκροσιν οὐκ ἐδέξαντο οὐδέ δεξαιντο ἂν, μέχρις ὃ κατ' ἡμᾶς βίος περαιωθήσεται». Δηλαδή οι Κανόνες του Ιωάννου Δαμασκηνού και Κοσμά του Μελωδού δεν μπορούν να συγκριθοῦν με οποιονδήποτε ἄλλο ὕμνο, ούτε ποτέ θα μπορέσουν να δεχθοῦν σύγκριση μέχρι να συμπληρωθεῖ ἡ παρούσα ζωή. ■

<sup>2</sup> Ακροστιχίδα είναι μία πρόταση, η οποία σχηματίζεται, όταν πάρουμε κάθετα το πρώτο γράμμα των στίχων ή στροφών του Κανόνα ή του Κοντακίου. Η ακροστιχίδα μπορεί επίσης να είναι και αλφαβητική, όπως στο Κοντάκιο του Ακαθίστου Ὑμνου. Βλ. σχετικά ΘΗΕ, τ. 1. στ. 1235-1236.

<sup>3</sup> Χρονικά η γέννηση του Κυρίου δεν ταυτίζεται με την προσκύνηση των μάγων, η οποία έγινε περίπου δύο χρόνια μετά τη γέννηση. Είναι χαρακτηριστική η περιγραφή του κατά Ματθαίον Ευαγγελίου, όταν λέγει ότι οι μάγοι εισήλθαν «εἰς τὴν οἰκίαν» και εἶδαν το παιδί με τη μητέρα του. Επομένως η προσκύνηση των μάγων δεν έγινε στο σπήλαιο, όπου γεννήθηκε ο Ἰησοῦς, ἀλλὰ σε οἰκία πάλι στη

Βηθλεὲμ, περίπου δύο χρόνια ἀργότερα. Περί αυτού, βλ. ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΥ (Αρχιμ.), Ἄρθρα, μελέται, ἐπιστολαί, τ. Α', Αθήναι, 1986, σσ. 325-328.

<sup>4</sup> Βυζαντινὸ λεξικὸ, το οποίο γράφηκε κατά τα τέλη του 10ου αἰώνα, μάλλον ἀπὸ ομάδα ἀντιγραφῶν, χωρὶς κριτικὴ και μέθοδο. Περιλαμβάνει μεγάλο ἀριθμὸ λημμάτων, γύρω στα 12.000, και 900 βιογραφίες. Το υλικὸ της Σούδας σχετίζεται με τὴν ἀρχαία Ελλάδα και περιέχει ἀρκετὲς πληροφορίες για τὴ μουσικὴ, καθὼς και για ἀρχαίους ποιητὲς και μουσικούς. Περί αυτού, βλ. ΤΑΚΗ ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΥ, Το Λεξικὸ της Ἑλληνικῆς Μουσικῆς, Ἀπὸ τον Ορφέα ἕως σήμερα, ἐκδ. Γιαλλέλη, Αθήνα 1998, τ. 5, σ. 450.